

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

НАУКОВІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

За матеріалами
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Практична психологія: від фундаментальних
досліджень до інновацій»
(23 листопада 2018 р.)
Випуск 4

Слов'янськ-2018

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

НАУКОВІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

За матеріалами

Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Практична психологія: від фундаментальних досліджень до
інновацій»

(23 листопада 2018 р.)

Випуск 4

Слов'янськ – 2018

Наукові студії : зб. наук. праць. За матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Практична психологія: від фундаментальних досліджень до інновацій» (23 листопада 2018 р.) [За заг. ред. Е.А. Панасенко]. – Слов'янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2018. – Вип. 4. 224 с.

У збірнику представлені наукові матеріали здобувачів вищої освіти, аспірантів, викладачів, практичних працівників закладів освіти в рамках роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції «Практична психологія: від фундаментальних досліджень до інновацій», яка проходила 23 листопада 2018 р. на базі Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Омельченко Світлана Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедр теоретичних, методичних основ фізичного виховання та реабілітації, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Набока Ольга Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Панасенко Елліна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Курінна Світлана Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Саяпіна Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Гаврилова Людмила Гаврилівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Солодухова Ольга Георгіївна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Мамічева Олена Володимирівна – доктор психологічних наук, професор кафедри логопедії та спеціальної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Цвєткова Ганна Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова;

Яланська Світлана Павлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка.

Друкуються за ухвалою вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол №9 від 27.04.2017 р.)

Матеріали друкуються в авторській редакції

© Кафедра практичної психології ДДПУ, 2018

ЗМІСТ

Аматьєва О. До визначення проблеми соціально-комунікативного розвитку дітей старшого дошкільного віку	7
Андрущенко Н. Педагогічна майстерність як чинник професійного розвитку особистості педагога	9
Березка С., Кочнєва С. Теоретичний аналіз використання арт-терапії у роботі практичного психолога з дошкільниками	14
Березка С., Лічман В. Теоретико-методологічні основи особливостей організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти	16
Березка С., Сбродова Л. Особливості психолого-педагогічного супроводу дитини з розладами аутистичного спектру у здо	22
Березка С., Тузова І. Ігротерапія як засіб психокорекції та соціальної реабілітації для дітей з порушеннями психофізичного розвитку	26
Воронкевич О. Комунікативна компетентність майбутніх педагогів як умова попередження булінгу	30
Гаврілова Л., Топольник Я. Інформаційно-комунікаційна компетентність майбутніх докторів філософії: психолого-педагогічні аспекти	34
Головка М., Головка С. Феномен дитинства у педагогічній спадщині Я. Корчака	38
Горецька О. Особливості прояву емоційних станів у людей похилого віку	43
Дейниченко Л., Катасонова В. особливості розвитку мотивації досягнення підлітків	47
Дметерко Н., Шайда Н. Умови та чинники розвитку рефлексивного мислення психолога-практика	51
Довбня С. Ігрова діяльність дітей дошкільного віку: теоретико-методичний супровід	56
Ендеберя І., Бєєва М. Психологічні особливості прояву делінквентної поведінки підлітків	60

Ендеберя І., Герасін П. Психологічні особливості розвитку музично-образного мислення старших дошкільників

Ендеберя І., Халявкіна Г. Вивчення особливостей розвитку самостійності дітей дошкільного віку

Іскандаров А. Психологічні ресурси старших дошкільників у подоланні страхів

Кривошея Н., Чепіга Е. Музикотерапія як засіб корекції агресивної поведінки підлітків

Курінна С., Калмикова А. Використання народних сміхових традицій у вихованні почуття гумору дошкільників

Курінний Я. Теоретичні аспекти перебігу економічної соціалізації особистості в специфічному просторі дитинства

Лупаренко С. Особистість дитини як об'єкт вітчизняних досліджень (початок ХХ ст.)

Мартиненко З., Остополець І., Юхновець К. Особливості суб'єктивного переживання щастя у старшокласників

Митник О. Психолого-педагогічний супровід збереження психічного здоров'я учнів в освітньому процесі зсо

Митник О., Падун Н. Психолого-педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності практичного психолога у процесі навчання у ЗВО

Остополець І., Самарська М., Власенко М. Особливості використання епістолярної терапії в роботі з девіантними учнями

Павелків Р., Карпова А. Вплив молодіжної субкультури на процес соціалізації підлітка

Павелків Р., Панасюк В. Деструктивний вплив молодіжної субкультури на формування особистості підлітка

Панасенко Е. Емоційний комфорт дошкільника як показник його психічного здоров'я

Панасенко Е., Атаманюк А. Технології лялькотерапії у роботі практичного психолога закладу дошкільної освіти

Панасенко Е., Давидова Д. Психологічний супровід гіперактивної дитини старшого дошкільного віку

Панасенко Е., Залозна А. Використання техніки ебру в роботі практичного психолога закладу освіти 142

Панасенко Е., Бабинець А., Олійник О. Психолого-педагогічний супровід дитини дошкільного віку у станах страхів 147

Пліско Є. Педагогічні ідеї в.о. сухомлинського у роботі із важковиховуваними дітьми 151

Репетій С., Довгун В. Розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності 155

Роман Н. Теоретичні основи розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку 159

Сивопляс Н., Беркутов К. Маргінальність особистості в сучасному світі як наслідок стрімкого науково-інформаційного розвитку 163

Сивопляс Н., Казарова В. Тривожність як чинник дестабілізації психічного здоров'я. 168

Сивопляс Н., Киркач Д. Соціоніка як інноваційний підхід психологічного консультування 172

Сивопляс Н., Решетняк С. Соціально-психологічні аспекти розвитку нової школи України 178

Сипченко О., Пашенко В. Проблемна група як засіб оптимізації професійної підготовки майбутніх практичних психологів 182

Соколова І., Павленко Ю. Психологічні особливості структури самореалізації у студентів - психологів 187

Соколова І., Чередник Г. Дослідження схильності до телефонної залежності учнів середньої школи 191

Степаненко Л., Дівінець Д. Особливості релігійних установок молоді 196

Трубник І. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери засобами соціально-психологічного тренінгу 200

Ходаковський О., Колесник Б. Роль педагогічних інновацій у системі освіти 204

Цветкова А. Професійний розвиток викладача вищої школи засобами педагогічного тренінгу 209

Чебану Н. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку 213

Шулигіна Р. Ділова гра в структурі формування професійної компетентності майбутніх вихователів

Юрченко Т. Особливості розвитку самооцінки у дитини в дошкільному віці

Олена Аматыєва

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри практичної психології

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Людина як істота соціальна з перших років свого життя відчуває потребу в спілкуванні з іншими людьми. Ця потреба постійно розвивається від емоційного контакту до глибокого особистісного спілкування та співпраці. Це зумовлює суттєву тенденцію до безперервності спілкування як необхідної умови життєдіяльності.

Спілкування як складна та багатогранна діяльність вимагає спеціальних знань і вмінь, яких людина набуває в процесі засвоєння соціального досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Високий рівень комунікативності – головна умова успішної адаптації людини в будь-якому соціальному середовищі, що визначає практичну соціально-комунікативну розвинутість у дошкільному віці.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна практика спирається на психолого-педагогічні дослідження, що теоретично обґрунтовують суть і значення формування комунікативних умінь в розвитку дитини дошкільного віку. В основі багатьох досліджень лежить концепція діяльності, розроблена Л. Леонтьєвим, В. Давидовим, Д. Ельконіним, О. Запорожцем та ін. Згадується також праця М. Лісіна, А. Рузьька, Т. Репіна розглядали спілкування як комунікативну діяльність.

У низці досліджень наголошується, що комунікативні вміння сприяють психічному розвитку дошкільника (О. Запорожець, М. Лісіна, Т. Піроженко, А. Рузьька), впливають на загальний рівень його діяльності (З. Богуславська, Д. Ельконін).

Метою дослідження є аналіз соціально-комунікативного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Вибираючи спілкування об'єктом дослідження, вчені усвідомлюють, що в сучасних умовах воно набуває іншої якості. У сучасному суспільстві стрімко

Оксана Воронько
кандидат психологічних наук, асистент кафедри практичної психології
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК УМОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір передбачає максимальне наближення вітчизняної освіти до рівня світових стандартів, забезпечення конкурентоспроможності випускників вищів на європейському ринку праці. Сучасна парадигма освіти орієнтована на гуманістичні, особистісно-орієнтовані підходи в навчанні, які можуть забезпечити ефективний особистісний розвиток молодого спеціаліста, набуття ним ключових професійних компетентностей. Володіння стратегіями та тактиками педагогічного спілкування є запорукою ефективної фахової діяльності педагога.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема комунікативної компетентності розглядалася у працях багатьох вітчизняних науковців у галузі соціальної, педагогічної та вікової психології, зокрема, О. Бодальова, Л. Долинської, Ю. Ємельянова, В. Кан-Конечки, Є. Клімова, В. Куніциної, Я. Коломінського, О. Кириленко, Л. Петровської, В. Семиченко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Титаренко, Ю. Швалба, Т. Яценко та інших.

Метою дослідження є вивчення особливостей розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи результати дослідження, виконаного нами у межах підготовки кандидатської дисертації «Психологічна профілактика шкільного насильства в початкових класах», ми визначили існування шкільного насильства з боку вчителів стосовно учнів. Про це свідчать відповіді школярів на питання авторської анкети для дітей. Наші висновки підтверджують результати досліджень В. Вишневської та М. Бутовської, які зазначають, що вчителі самі здатні застосовувати насильство до учнів, провокувати його.

Опитані учителі зізналися в тому, що іноді можуть образити дитину. Про те, що вчителі використовують крик, звинувачення, сарказм, висміювання, приниження, нерідко також погрози

звинувачення, рідко – фізичне покарання, ствердно відповіли раніше молодші школярі. Це створює в учня негативну установку до вчителя, школи і до навчання загалом. Діти, які не змогли реалізувати себе як успішні учні, формують негативну установку до знань і навчання все життя. Відраза до знань і зневага до освічених людей стають механізмом психологічного захисту, а нерідко і психологічного нападу [4, с. 99].

За нашими даними, вчителі, як правило, застосовують образливий спосіб (висміювання, приниження, звинувачення) диференційовано: в одному випадку, обирають «слабким місцем» інтелектуальну сферу дитини, в іншому – намагаються вразити учня, принижуючи почуття гідності. Найчастішою «вчительською» образою є похідні від слова «дурень»: «неук», «тупий», «ненормальний» [4, с. 100].

Відвідування уроків і спостереження за поведінкою вчителя і учнів дозволило виявити ряд фактів. Типовими образливими висловлюваннями до дітей є: «Теж мені, ще один розумник знайшовся!», «Раденьке, що дуреньке», «Не хочеш вчитися – іди волам хвостити», «От виженуть тебе зі школи – будеш тоді давати

роботу дулі», «Та що тебе вчити! У тебе ж горобці в макітрі вірять», «Вчитися відповідь «круглий відмінник» (про слабого учня), «Ну що, не хочеш вчитися, зараз побачимо, які ви грамотні», «Стуліть пельки!», «Вчитися! Розп'якалась», «Двері – он де!», «Та що ви там знаєте!», «Вчитися чортяки ви не знаєте!» та ін. Такі зауваження висловлюють

перед усім класом. Ці образливі слова стосуються поганого навчання і поведінки учнів, а також загального неприйняття вчителем дитини як такої. Водночас, відповідаючи на запитання вчительської анкети, ці ж

вчителі зазначили, що не ображають дітей. Зрозуміло, що такі висловлювання не виникають на порожньому місці. Окремі учні можуть «довести» вчителя до нервового зриву. Проте кількість образливого насильства вчителів щодо учнів не може не непокоїти. До того ж не всі вчителі усвідомлюють, що ображають учнів [4, с. 102].

Узагальнюючи результати теоретичного дослідження з даної проблематики, можна визначити поняття комунікативної компетентності як інтегральної властивості особистості, що об'єднує здатність до комунікативної діяльності, вміння та навички міжособистісної взаємодії, а також знання про основні закономірності та правила людського спілкування [1; 2; 3]. В цьому руслі проблема формування комунікативної компетенції педагога в процесі професійної

підготовки набуває виключно важливого значення, і повинна спрямована на розвиток культури мовленнєвого спілкування засвоєння мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування. Розвивати мову дитини, на думку К. Ушинського, – це майже те саме, що розвивати її мислення, тому що мова тісно пов'язана з думкою.

З огляду на багатогранність поняття комунікативної компетентності нами було обрано психологічні методики, які дозволили дослідити різні вияви цього феномену у майбутніх педагогів – студентів першого та четвертого курсів педагогічного університету. Нас зацікавили наступні психодіагностичні інструменти: тест комунікативних умінь Л. Міхельсона, притаманний В. Ряховського, методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка.

За методикою вимірювання рівня комунікабельності В. Ряховського, який визначив шість рівнів її розвитку, виявили наступні результати: для четвертого курсу низький рівень притаманний для 3% майбутніх педагогів, середнього – для 7% досліджуваних, середній – для 10% респондентів, вищого – для 22% опитаних, високий – для 15% досліджуваних. Дещо інші результати у студентів першокурсників: низький рівень – 4%, середній – 18%, вищий середнього – 34%, високий – 28%, вищий високого – 6% відповідно. Для середнього рівня розумової комунікабельності характерні допитливість, терплячість спілкуванні, відстоювання своєї точки зору без запальності.

За тестом комунікативних умінь Л. Міхельсона у студентів четвертого курсу переважають такі типи спілкування: компетентний – 53% досліджуваних, агресивний – 18% опитаних, залежний – 27% респондентів; для першого курсу: компетентний – 27%, агресивний – 9%, залежний – 30%. Як видно з результатів дослідження частка студентів, що використовують компетентний підхід у спілкуванні на четвертому курсі зменшилася за рахунок збільшення частки тих, у кого переважає агресивний тип спілкування. Це свідчить про те, що педагог може нетактовно висловити незадоволення з приводу виконання учнем навчальних завдань, успішності, пізнавальної діяльності, ситуацій, коли учні не виявляють готовності оперативно виправити власну помилку. Студенти першого курсу частіше застосовують навички, що характерні для залежного типу спілкування. З'ясували, що студенти першого курсу відчув

важко в тих ситуаціях, де необхідно відповісти відмовою на чуже прохання та вміння самому звернутися із проханням. Для студентів четвертого курсу стресовими є ситуації, в яких необхідно попросити про співчуття та підтримку, а також вміння адекватно реагувати на несправедливу критику.

Рівень розвитку емпатійних здібностей студентів за методикою В. Бойка за наявними даними для четвертого курсу: високий рівень емпатії – 0%, середній – 10%; знижений – 68%; дуже низький – 22%; для першого курсу: високий – 0%, середній – 23%, знижений – 71%, низький – 6%. Зокрема, респонденти виявляють власну емоційність як практично єдине джерело прояву емпатії, тоді як її раціональний, інтуїтивний, установочний компоненти, а також вміння ідентифікувати себе із партнером по спілкуванню, проникнути в емоційний стан знаходяться на дуже низькому рівні розвитку.

Висновки. Отже, студенти достатньо позитивно оцінюють власну комунікабельність, вважають себе цікавим співрозмовником, але можуть проявити недостатню емоційність, почуттєвість, однак дослідження виявило брак практичних вмінь і навичок спілкування, низький рівень розвитку емпатії, невміння керувати процесом спілкування, недостатність знань про нього, а завищена самооцінка, за якою приховується невпевненість та висока тривожність лише тоді, коли виступають конструктивні взаємини з оточенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корніяка О. М. Психологія розвитку комунікативної компетентності на різних етапах професійного становлення / О. М. Корніяка // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / ред. С. Д. Максименко. – К : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2011. Вип. 39. – С. 210–222.
2. Леонтьев А. А. Теория речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М : Высшая школа, 1971. – 257 с.
3. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : изд-во МГУ, 1989. – 156 с.
4. Юрчик О. М. Психологічна профілактика шкільного насильства в початкових класах : дис. на здоб. наук. ступ. канд. псих. наук : 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / О. М. Юрчик. – Львів : ЛНУ імені Г. С. Костюка, 2016. – С. 99–102.